

Нужен е нов прочит на отношенията Русия-България

Розалина Евдокимова

Професор Нина Дюлгерова е сред малкото съвременни български учени, които чрез своята научна работа през последните години доказаха, че могат да бъдат разчупени закостенелите рамки на научните изследвания на исторически събития и факти и те да бъдат поднесени в съвременен и модерен прочит. От април 2007 г. е професор по международно право и международни отношения. Завършила е история в СУ “Свети Климент Охридски”, а през 1981–1985 - аспирантура и става кандидат на историческите науки в МГУ “М. В. Ломоносов”. От май 1997 г. е старши научен сътрудник в Института по история при БАН. От 1 септември 2000 г. - доцент във Варненския свободен университет “Черноризец Храбър”, а от април 2001 г. - професор на ВСУ. Специализира в Италия, Азербайджан, Холандия, САЩ и др. Автор е на голям брой студии и статии в областта на историята и теорията на международните отношения, Русия, Балканите и Източния въпрос през XIX и XX в., Русия и постсъветското пространство, Кавказкия иредентизъм, Европейски съюз-Черноморски регион.

През тази година излезе монографията ѝ "Границите в Кавказ", която бе посрещната с голям интерес както от историците, така и от политици и дипломати.

- Има ли необходимост днес от нов прочит на Руско-турската освободителна война от 1877-1878 г., професор Дюлгерова?

- Когато говорим за събития, които непрекъснато се експонират в медийното, научното и политическо пространство винаги е голямо желанието да се каже нещо ново. Според мен на обществото, а и на историците, които се занимават с тези проблеми, им е омръзнало да повтаят едно и също нещо. И това е така, защото 3 март 1878 г. е дата, отворила нова страница в българската история и се предполага, че всичко

намерено и интерпретирано е достойние на българската, а и вероятно и на световната общественост. Но в светлината на настъпилите промени след 10 ноември 1989-а се оказва, че наистина имаме нужда от нов прочит. По-скоро бих използвала израза съвременен прочит. И това е така, защото съвременността поставя нови изисквания, нови предизвикателства пред всеки един от нас. Вече почти година нашата страна е част от европейското пространство, където не само получава влияние, но оказва в този процес на адаптация.

В случая е нужен съвременен прочит на българо-руските отношения, защото от близо две години се намираме в един качествено нов етап на развитие и то не само като част от Балканския полуостров, а и като част от ЕС, на който Русия е стратегически партньор. От 2005-а ролята на Русия непрекъснато нараства и в контекста на тази нейна качествено нова позиция в световното геополитическо пространство трябва да се търсят новите акценти и алтернативи в отношенията България-Русия. Това и мотивира необходимостта от съвременен прочит на двустранните ни отношения.

- Къде се крие решаващата роля на тази последна за XIX в. Руско-турска война, която от своя страна е важна за България – на бойното поле, провеждането на конференции, на които Великите сили да изразят своята воля или пък във вземането на решения за изхода от създалата се ситуация?

- Бих нарекла тази последна за XIX в. Руско-турска война от 1877-1878 г. тривиална по своите военни и дипломатически резултати, а новото в нея, и в изхода ѝ, са промените, които са симбиоза от всичко, което вие изброихте във въпроса си. Тоест на бойното поле руските войски, като се има предвид, че те са многонационални, побеждават в резултат повечето на шанса и героизма на обикновените войници, отколкото на някаква печеливша стратегия от страна на руското командване. А когато говорим за дипломация, също би могло да се използва думата тривиална, защото

особено през XIX в. всяка една Руско-турска война тривиално завършва със съответна международна конференция. Прилага се конгресната система след Виенския конгрес от 1815 г., т. е. Великите сили винаги решават въпросите с интегритета на Османската империя. И тук няма нищо различно от случилото се през 1806-а и 1812-а, 1828-а - 1829-а. Годините 1877-1878 са свързани с това, че България за пореден път обединява всички Велики сили срещу Русия и отново военните победи губят значението си щом се седне на масата за преговори. Различното е това, че има прелиминарен (предварителен) Санстефански договор, в който Русия много ясно показва параметрите на своите амбиции, свързани с нарушаването на тайния договор между нея и Австро-Унгария от 1876 г., известен като Райхщатското споразумение, потвърдено в Будапеща през януари 1877 г. Със Санстефанския мирен договор Русия дава заявка за създаване на голяма християнска, славянска държава на Балканите. За никого не е тайна, а и никой не си прави илюзии, че тази държава няма да бъде с много силна проруска ориентация. Неслучайно терминът Задунавска губерния става активна част от политическата лексика след Берлинския конгрес. Временното руско управление дава възможност да се изгради във всичките й форми и прояви българската държавност. Именно в това е заложен и големия военен успех на нашата страна в Сръбско-българската война от 1885 г. Така че отговорът на въпроса къде е решаващата роля на тази война е в израза – навсякъде по малко. Трябва обаче да се има предвид, че това, което става през 1877-1878 г. е продължение на водената повече от век политика на Русия на Балканите - ориентирана винаги към перманентната идея – проливите, но с разширяващи се ориентири по отношение на Кавказ и на Балканите.

- Това беше и следващият ми въпрос. От значение ли е Кавказкият фронт за Балканите по време на Руско-турската освободителна война?

- Винаги. Не трябва да се забравя, че всички руско-турски войни, които се водят през втората половина на XVIII в. и през голямата част на XIX в. са на два фронта. В един момент империята има повече интереси в Кавказ, отколкото на Балканите. Балканите са традиционната линия, която Русия следва неотклонно, защото точно тук има благодатна почва в славяно-православния елемент, който е преобладаващ в Юго-източна Европа. Докато в Кавказ тя има конкретни стратегически цели и интереси, а и успехите ѝ са много по-дълготрайни и много по-успешни. За по-малко от век Русия успява да приобщи чрез доброволното присъединяване (Северен Кавказ, Грузия) или по пътя на успешните войни с Османската империя и Персия (от 1935 г. Иран) кавказкия регион, който открива през следващите десетилетия пътя на Петербург към Средна Азия. Едва в началото на XIX в. срещу Русия там се изправя Англия, която също търси своите интереси в този регион, опитвайки се по един доста сложен, но предсказуем начин да разшири своето влияние в Азия с оглед запазване позициите си в Индия.

- Мит или реалност е Санстефанският мирен договор? За кого е митът и за кого – реалността?

- Това е тема, по която специалистите непрекъснато дискутират, защото Санстефанският мит се превърна в една жестока реалност. Той е в основата на неуспеха на Междусъюзническата и Първата световна война. Идеята за Македония е в основата на всички дипломатически и политически разгроми, на които е подложена страната ни през XX в. И това е така, защото до февруари 1912 г., когато се сключва Българо-сръбския договор, поставил началото на Балканския съюз, България има последователна и неотклонно следвана външнополитическа доктрина, ориентирана към осъществяването на трите основни цели, произтичащи неизменно от Берлинския конгрес – съединението на Източна Румелия и Княжество България, осъществено през 1885 г., държавният суверенитет, постигнат през 1908 г. и Македонския въпрос, който е актуален и до днес

под една или друга форма. През февруари 1912 г. България се съгласява за първи път в таен договор със Сърбия Македония да бъде разделена на спорна и безспорна зона без конкретизиране на териториалните параметри на тези зони. Но тук вече и българската държава, и политическия елит са обсебени от идеята за Македония, елиминирайки всички други печеливши варианти, които страната ни е имала като даденост. Всъщност Санстефанския договор действително е мит, защото с течение на времето се доказва, че българската държава не съумя да реализира идеала си за обединяването на Мизия, Тракия и Македония. Независимо от многобройните документални доказателства и досега България е принудена да се съобразява с наложената от времето съветска интерпретация на балканската история в нейния македонски вариант и с все по-налагащата се македонска теза за отсъствието на български елемент в историята на Република Македония.

- А докога България ще се люшка между “Разпни го!” и “Осанна!” по повод датата 3 март? И политиците ни ще узреят ли най-после за същността на това, което се е случило на тази дата преди 130 години? И на какво трябва да почиват днешните отношения между България и Русия?

- Започвам да отговарям на този въпрос отзад напред. Не бих казала, че българските политици се нуждаят от някакво осъзнаване на това събитие, защото за тях то винаги е било част от протокола - да отбележат националния празник на държавата. Вярно, в момента има двама историци начело на страната, които в различна степен и в различно време са се занимавали с проблемите на XIX в. Особено президентът е достатъчно добре запознат със събитията около Руско-турската война, така че за тях не е непозната тази тема. Когато говорим за 3 март 1878 г. обаче в неговия съвременен прочит и всичко, произтекло след това от него, си мисля, че българското общество и страната ни не се нуждаят от осмисляне на нещо,

което е историческа даденост. През последните 18 години се доказва, че тази дата се използва повече в сферата на политиканството и на несериозната риторика, защото квалификации от рода “Русия - империя на злото” и “България е единствената държава, която отбелязва за национален празник своето заробване”, са несериозни аргументи при оценката на това събитие. Нито за миг не трябва да се забравя, че всъщност балканските държави възстановяват своята държавност след няколко поредни руско-турски войни. Освобождението на Гърция, Сърбия и Румъния не идват отгоре, а е резултат от водените войни между двете империи. А това, че България е обявила 3 март за национален празник, не пречи за неговото възприемане като част от историята. Не трябва да се забравя, че от тази дата, или ако искате от 1 юни, съответно от Сан Стефано и Берлин, се появи геополитическото понятие Българска държава. По-важното е това, доколко и как можем да се възползваме от тази историческа емоция в съвременния прагматичен свят, където пък имаме една тема, от която не можем да избягаме и тя се нарича енергетика. През последните години политиката, икономиката и дипломацията винаги се свързват с нея. В случая 3 март, би могло да се използва от нас, като сериозен аргумент към братята руси. В момента Русия се нуждае много повече от България, отколкото обратното, макар и да звучи парадоксално. Доказателство за това са финализирането на сделката “Южен поток” при посещението на министър Петър Димитров в Москва. Факт е също така, че Русия оттегли своите претенции към Гърция и България в проекта “Бургас-Александруполис”. А това означава, че нашата страна има позиции и удобно геополитическо разположение. В случая Западна Европа и Русия - двете страни в един голям спор за енергетиката, се нуждаят от географията на България, която срамежливо не е оформила своята ясна стратегия по отношение на енергийните си предимства, за разлика от Турция и Гърция. В момента все повече се засилва шансовете за новата позиция страната ни за превръщането ѝ в енергиен транслятор от

Каспийско море през Кавказ, Черно море към Западна Европа. Факт е, че и Русия търси българското присъствие в енергийните си планове в газовия и нефтения сектор. Факт е също и че ЕС я ухажва чрез последната си инициатива “Синергия на Черно море”. А България в момента не трябва да забравя своето голямо преимущество, което може да използва максимално и това е, че тя е гранична зона на ЕС и това носи своите плюсове и минуси. В момента плюсовете са в това, че тя наистина може да бъде част от тази голяма ос Каспийско – Черно море – Средиземно море.

Снимка Валя Чрънкина и Архив

2001-2002

2003 26-и Казашки полк. 1877-1878 г. Фотография на А.Д.Иванов от албума му "Забалканският поход 1877-1878 г."